

Ботевите биографи – опит за анализ

Бойко Младенов, Анна Пенкова

Abstract: Ботев е един от най-важните национални герои в историята на България. Все още не всичко около неговия живот е изяснено, като в биографичните данни имат определени несъответствия. Ето защо е важно е да се вгледаме внимателно не само в личния живот и условията в които той е израснал. Важно е също да бъдат анализирани и всички негови духовни и социално-политически интереси. Точно тези интереси са в основата на неговият политически мироглед, на гениалното му творчество и остра публицистика. За да разберем Ботев и да проследим всички страни на неговата дейност и мироглед, трябва стъпка по стъпка да изследваме целия този процес на създаване, съзряване и кристализиране на неговата личност в една изключително сложна и бурна епоха, каквато е предосвобожденската ни действителност

Keywords: Ботев, творчество, биография, национално-освободително движение

1. ВЪВЕДЕНИЕ

¹През изминалите години живота на Христо Ботев, творчеството му и неговото дело са били обект на много и различни изследвания, започнати почти веднага след освобождението, както от негови съвременници и сподвижници, така и от мнозина наши видни учени и писатели. Изписани са хиляди страници и тематично погледнато трудно би се намерил даже и детайл, който да е останал извън тяхното внимание. Въпреки добре проучените факти, които ни дава наличната литература, някои несъответствия между различните автори и изследователи ни отваря вратата за нови въпроси, появили се закономерно в резултат на тези противоречия. Затова целта на тезата е да се разгледат критически материалите на научно ниво, както и всяка по важна литература, която пресъздава епохата с нейните особености и така да се даде по пълна и правилна представа за средата и условията за формирането на Ботевата личност.

Важно е да се вгледаме, колкото може по внимателно, не само в личния живот и условията в които той е израснал, и които несъмнено са оформили неговия характер, но и в съдържанието на всички негови духовни и социално-политически интереси. Точно тези интереси са в основата на неговият политически мироглед, в основата на гениалното му творчество и остра публицистика. За да разберем Ботев и да проследим всички страни на неговата дейност и мироглед, трябва стъпка по стъпка да изследваме целия този процес на създаване, съзряване и кристализиране на неговата личност в една

изключително сложна и бурна епоха, каквато е предосвобожденската ни действителност.

Около личността на Ботев от Освобождението, та чак до наши дни, особено през последните години, интересът не намалява. Причината за това са новите факти, които се появяват чрез новооткрити документи от архивите.²

Този интерес се поражда от мястото, което той заема в нашия живот - политически, литературен и обществен. Днес, въображението на народа все още го търси из усойте на Балкана, продължава да създава легенди за него и търси отговор, и утеха в неговите пламенни слова. По тази причина, трябва да отделим повече място на по-малко известните, но не по-малко важни документи и факти, с които да не даваме простор на въображението, а да представим една реалистична картина за формирането на Ботевата личност и събитията през този период, какъвто е нашето национално освободително движение. По отношение на използваните литературни източници в работата, като изходен материал се използват книгите на Иван Клиничаров – „Христо Ботев– Биография“, издадена през 1910 г., книгата на Евгений Волков – „Христо Ботев“ издадена през 1929 г. и базовата книга – документ на Захарий Стоянов „Христо Ботйов – опит за биография“.

2. ОСНОВНИ ОСОБЕНОСТИ НА БИОГРАФИЧНИТЕ ДАННИ

Независимо от усилията на множество биографи съществуват различни виждания и интерпретации, които създават противоречия в опита да разкрият истината за живота и делото на поета и революционер Христо Ботев. Едно от основните противоречия е свързано с общественния образ на Ботев. Докато някои биографи го представят като революционер и патриот, други го виждат като анархист или независим индивидуалист. Тези различни интерпретации затрудняват съставянето на единно и последователно мнение за неговата личност. Също така, противоречията се отнасят и до източниците и достоверността на информацията за Ботев. Първите биографи на Ботев, които са Захарий Стоянов, Иван Клиничаров, Евгений Волков, Димитър Страшимиров, използват различни източници и често изпадат в противоречия по между си, а някои от фактите, които цитират са буквално плод на свободна интерпретация и несъответствия с документалните данни. Тяхното основно предимство идва от това, че те са имали пряк контакт с неговите съмишленици и съвременници, което ги прави компетентни да представят пошироката картина на времето и да ни дадат по-добро разбиране за обстоятелствата, в които Ботев е работил. Чрез тях запазваме важна част от нашата история и култура. Затова, черпенето на сведения от първите биографи на

Received: 05.03.2025

Published: 27.04.2025

<https://doi.org/10.47978/TUS.2025.75.01.020>

Boiko Mladenov is with the Technical University of Sofia, Sofia, 1000, 8 Kl. Ohridski Blvd, Bulgaria (boiko.mladenov@mail.bg)

Anna Penkova is with the Technical University of Sofia, Sofia, 1000, 8 Kl. Ohridski Blvd, Bulgaria (a.penkova@tu-sofia.bg)

Христо Ботев е от съществено значение за разбирането и оценката на неговия живот и дело. Тези биографии предоставят автентична информация и са ценен източник за нашето познание и връзка с историческото наследство на Ботев. Това е и причината, техните биографични бележки за Христо Ботев, да бъдат обект на разглеждане в следващата част от настоящия параграф.

3. СВЕДЕНИЯТА НА ПЪРВИТЕ БИОГРАФИ НА БОТЕВ

Тръгвайки от спомените на някои съвременници на Ботев, неподготвени да вникнат в тази сложна личност, първият Захари Стоянов дава воля на своето въображение и представя Ботев като човек, който въпреки желязната си воля и сила на характера има за господар не трезвия разум, а чувствата. Той го представя като човек носен само от порива на емоцията и така влиза в разрез с реалността, и въпреки заслугите му като първи и най-ранен биограф, той налага в съзнанието на поколения българи образа на Ботев, като хаотичен човек с нерационално и необяснимо поведение. По-късно затвърждава и неверни и грешно поднесени факти от неговия живот.

Така, благодарение на гениалното си перо и въпреки, че днес на базата на фактите, можем да опровергаем тези твърдения, те оставят следа във всеки, който дръзне да се докосне до вече митологизирания Ботев. Това обаче не означава, че не трябва да използваме като източник на информация тази първа биография на Захари Стоянов, а напротив да оценим по достойнство този гениален труд в който има извънредно много ценни сведения, без да обръщаме внимание на присъщата на мемоаристите субективност. И нека да подчертаем, че въпреки неточностите и грешките в труда на Захари Стоянов „Опит за биография“, тези материали са безценни и незаменими и определят отношението на българската общност към личността на Ботев. Въпреки противоречията, работата на Захари Стоянов е важен източник за изучаването на Ботев и е оказала значително влияние върху по-късните биографии и изследвания за него.

През 1910 г. излиза от печат книгата на друг негов биограф – Иван Клинчаров, определена от българската литературна критика, като книгата която въпреки недостатъците и неточностите си има известни преимущества в сравнение с досегашните биографии за Ботев. Тази биография е първото изчерпателно изследване за живота и творчеството на Христо Ботев, която дава детайлен поглед на революционна дейност и литературно му наследство. Книгата на Клинчаров помага да се разбере по-добре историческият контекст и значимостта на Христо Ботев за българската история и култура. Книгата е представена със специален доклад пред Академията на Науките в София и за първи път приковава вниманието на хората на науката. Доклада е представен на 13 октомври 1911 г. в Историко-филологическия отдел и е озаглавен, „Нов биографичен труд за Христо Ботев от Иван Клинчаров“, а по-късно е публикуван в „Списание на Българската Академия на Науките“. Резюме от доклада, подчертава научните достойнства на книгата

на Иван Клинчаров и то е публикувано в едно от сериозните немски научно-исторически списания: *Zeitschrift für Osteuropäische Geschichte* Berlin 1912 Bandq S. 98–103.

По такъв начин книгата на Иван Клинчаров получава научно признание наред с биографията на Христо Ботев, написана от Захари Стоянов въпреки, че рецензентите на книгата не са съгласни с много от твърденията. Несъгласията са главно, около фактите, които Клинчаров посочва и са свързани с пребиваването на Ботев в Русия и Румъния, тъй като според тях Клинчаров прави погрешни изводи, твърдения и преувеличения и никога или почти никога не казва, откъде черпи данните за този период от живота на поета.

В крайна сметка критиците препоръчват книгата на Иван Клинчаров с довода, че „Новия автор не оставя неразгледана нито една страна от живота на поета и най-важното е, че всичко е наредено в строгата нагледност, може би първа по рода си в нашата литература...“. (1) Самият И. Клинчаров в предговора на книгата си пише: „...ние непрестанно сме питали живи съвременници, събирали сме сведения и сме проучвали явленията, тясно свързани с живота на българския поет.....Наш дълг беше след това непременно да ликвидираме старите лъжи, с които е изплетена съзнателно и несъзнателно биографията на поета и да ги заменим с действителните факти. Ние говорихме и говорим навсякъде с факти и само с факти. И когато говорим факти, нам се струва, че само ние можехме да кажеме истината... Да ги изоставяхме на страна и да не възстановявахме истината чрез нови факти – това би значило да не се отнасяме с нужното уважение към предмета, който ни занимава, това би значило да нанесем тежка обида на починалия герой, това би значило да не зачитаме най- ценното в нашата култура“. (2)

Не по същия начин мисли и разсъждава Евгений Волков. На места той буквално обвинява Иван Клинчаров, че се явява подражател на Захари Стоянов, когото Е. Волков също упреква за грешки, неточности и изопачаване на факти. Тези твърдения на Е. Волков са крайни и преднамерени, което проличава и отношението към рецензента на „Опит за биография“ Стоян Заимов, когото обвинява в това, че изкривява представата за поета. Трудът на Волков също се приема от Историко – филологическия клон на Българската Академия на Науките. (3)

4. ОСНОВА И НАЧАЛО НА СИСТЕМНИ НАУЧНИ ИЗСЛЕДВАНИЯ

Във връзка със задачите, които българската историческа наука и литературознанието си поставят във вече по-късен етап се откроява името на Александър Бурмов, който стига до убеждението, че трябва да бъде създадена нова научна област наречена – ботевознание, целяща задълбочено и системно проучване на живота, делото и творчеството на Христо Ботев и като конкретна стъпка в статия във в-к „Дъга“ през 1942 г. обоснова идеята за създаване на „Ботева задруга“, като научен център по Ботевознание. В тази „задруга“, Александър Бурмов включва като основа в

изследванията трудовете и заслугите на Иван Клинчаров, Евгении Волков, Георги Бакалов, Михаил Димитров, Боян Пенев, като основа и начало на системни научни изследвания. Въпреки, че оценява стойността на тези трудове, Бурмов ги определя като крайно недостатъчни и непълни. Според думите му: „Тази Ботйова задруга ще си поставя за задача да организира всестранното проучване на Ботйова, да установи окончателно литературното му наследство и да състави пълна библиография на писаното върху него. Тя ще издава свой годишник в който ще се обнародват изследвания върху проблемите около Ботйова и неговото време. Тя ще устройва заседания, на които ще се изнасят доклади върху постигнатите резултати и ботйовознанието. Тя най-сетне ще приготвя и издава и критично във всяко отношение събрание на Ботйовите съчинения“. (4) Давайки си сметка за съществуващите нрави и обстоятелства, които определят културния живот у нас и умението в нашата народопсихология, да превръща всеки научен спор в лична разправия, Бурмов предлага затрудненията, които биха съпътствали тази мисия, да бъдат преодолені „в името на една твърде висока и културна национална задача, иначе ще покажем, че сме недостойни да държим знамето на Ботйова.“ (5)

В друга статия от 1946 г. Александър Бурмов говори за Ботевознанието и определя неговите задачи, планове и приоритети като призовава за обединение в усилията на историци, литературоведи и философи организирани от института. В тази статия, Бурмов определя три първостепенни задачи:

- Уточняването на Ботевата биография или периода, от рождената му дата, до трагичната 1876 г. и изясняване на редица други моменти от живота му, поетическата и политическата му дейност, най-вече от края на септември 1875 г., когато напуска БРЦК и оглавява четата и въпроси свързани с престоя и живота му в Русия и Румъния.

- Издирване на Ботевото литературно наследство, проучването на Ботевия език и стил.

- Свързване на Ботевото литературно наследство с епохата, разглеждането в исторически рамки и условия, които го пораждат и определят

Благодарение на тези прецизно набелязани задачи се изясняват и на академично ниво всички въпроси свързани с назряването на революционната криза сред българския народ през 1875–1876 г., дейността на БРЦК и Гюргевския комитет, анализ на революционната обстановка в славянските области под турско владичество, въстанията в Босна и Херцеговина. Също така е изяснено, почти в детайли, организирането и формирането на четата, както и нейната съдба след смъртта на Ботев.

Три години по-късно през 1945 г. е основан Научен институт „Христо Ботев“, който започна всестранно проучване на епохата, личността и делото на великия български революционер. Бива създаден Ботев архив и музей, който да събере всички налични до тогава публикации, писма и библиография, които да бъдат издавани в годишник на института занимаващ се с актуални проучвания. Именно, в тази посока се оформя и развива институтът „Христо Ботев.“

На по-късен етап излиза и книгата на Иван и Цвета Унджиеви, "Христо Ботев – живот и дело", която е важен източник за изучаването на живота и приноса на Христо Ботев към историята и културата на България. Тя предоставя на читателя по-дълбоко разбиране за личността, идеите и значимостта на този исторически герой. Книгата представя подробен преглед на живота и дейността на Ботев, с фокус върху неговата роля в

Освободителната борба на българския народ. Авторът се опира на предишни изследвания и биографии, за да предостави цялостна и точна картина на Христо Ботев.

5. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Във връзка със задачите, които българската историческа наука и литературознанието си поставят във вече по-късен етап, се откроява името на Александър Бурмов. Той стига до убеждението, че трябва да бъде създадена нова научна област наречена – ботевознание. Тя трябва да проучва задълбочено живота, делото и творчеството на Христо Ботев. Като конкретна стъпка в статия във в-к „Дъга“ през 1942 г. обоснова идеята за създаване на „Ботева задруга“, като научен център по Ботевознание. В тази „задруга“, Александър Бурмов включва като основа в изследванията трудовете и заслугите на Иван Клинчаров, Евгении Волков, Георги Бакалов, Михаил Димитров, Боян Пенев, като основа и начало на системни научни изследвания. Въпреки, че оценява стойността на тези трудове, Бурмов ги определя като крайно недостатъчни и непълни. Според думите му: „Тази Ботйова задруга ще си поставя за задача да организира всестранното проучване на Ботйова, да установи окончателно литературното му наследство и да състави пълна библиография на писаното върху него. Тя ще издава свой годишник в който ще се обнародват изследвания върху проблемите около Ботйова и неговото време. Тя ще устройва заседания, на които ще се изнасят доклади върху постигнатите резултати и ботйовознанието. Тя най-сетне ще приготвя и издава и критично във всяко отношение събрание на Ботйовите съчинения“. Давайки си сметка за съществуващите нрави и обстоятелства, които определят културния живот у нас и умението в нашата народопсихология, да превръща всеки научен спор в лична разправия, Бурмов предлага затрудненията, които биха съпътствали тази мисия, да бъдат преодолені „в името на една твърде висока и културна национална задача, иначе ще покажем, че сме недостойни да държим знамето на Ботйова. (6)

В друга статия от 1946 г. Александър Бурмов говори за Ботевознанието и определя неговите задачи, планове и приоритети като призовава за обединение в усилията на историци, литературоведи и философи организирани от института. В тази статия, Бурмов определя три първостепенни задачи:

- Първо - уточняването на Ботевата биография или периода, от рождената му дата до трагичната 1876 г. и изясняване на редица други моменти от живота му, поетическата и политическата му дейност, най-вече от края на септември 1875 г., когато напуска БРЦК и оглавява четата и въпроси свързани с престоя и живота му в Русия и Румъния.

Второ - издирване на Ботевото литературно наследство, проучването на Ботевия език и стил.

Трето - свързване на Ботевото литературно наследство с епохата, разглеждането в исторически рамки и условия, които го пораждат и определят

Благодарение на тези прецизно набелязани задачи се изясняват и на академично ниво всички въпроси свързани с назряването на революционната криза, сред българския народ 1875–1876 г., дейността на БРЦК и Гюргевския комитет, анализ на революционната обстановка в славянските области под турско владичество, въстанията в Босна и Херцеговина. Също така е изяснено, почти в детайли, организирането и формирането на четата, както и нейната съдба след смъртта на Ботев. Предвид подвеждащите журналистически материали през последните години на живота и делото на един от нашите национални герои, научните изследвания в тази посока са особено

необходими и актуални и би трябвало да бъдат обследвани от научната общност в България.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Волков, Е., Христо Ботевъ, София: печатница „Братя Миладинови“, 1929, с.2
- [2] Волков, Е., Христо Ботевъ, София: печатница „Братя Миладинови“, 1929, с.2-5
- [3] Клинчаров, И., Христо Ботйов – биография, София, :изд. „книжарница на Ив.Игнатовъ“, 1910, с.59
- [4] Бурмов, А., Христо Ботев и неговата чета, София: изд.“Наука и изкуство“, 1974, с.12-13
- [5] Бурмов, А., Христо Ботев и неговата чета, София: изд.“Наука и изкуство“, 1974, с.13-15
- [6] Бурмов, А., Христо Ботев и неговата чета, София: изд.“Наука и изкуство“, 1974, с.15-18

Botev's Biographers – An Attempt For Analysis

Boiko Mladenov, Anna Penkova

Abstract: Botev is one of the most important national heroes in the history of Bulgaria. Not everything about his life has been clarified yet, as the biographical data has certain inconsistencies. That is why it is important to look carefully not only at his personal life and the conditions in which he grew up. It is also important to analyze all his spiritual and socio-political interests. These interests are the basis of his political worldview, his brilliant creativity and critical journalism. In order to understand Botev and to follow all aspects of his activity and worldview, we must step by step explore this entire process of creation, maturation and crystallization of his personality in an extremely complex and turbulent era, which is our pre-liberation reality.

Keywords: Botev, creativity, biography, national liberation movement